

V. Політична культура та ідеологія V. Kultura polityczna i ideologia

Іван Ковальчук

Волинський національний університет імені Лесі Українки

В. ЛИПІНСЬКИЙ ЯК ІДЕОЛОГ КОНСЕРВАТИЗМУ В ПАРТІЙНІЙ ПАЛІТРИ УКРАЇНИ

Розкрито внесок В. Липинського в розробку теоретичних засад українського консерватизму і його практична політична діяльність по розбудові національних консервативних партій.

Ключові слова: український консерватизм, самостійницький напрям, консервативна партія, Союз Визволення України, Українська демократично-хліборобська партія, Український союз хліборобів-державників.

Kowalczyk Iwan. Waclaw Lipiński jako ideolog konserwatyzmu w systemie partyjnym Ukrainy.

Autor ukazał wkład Wacława Lipińskiego w opracowanie teoretycznych założeń ukraińskiego konserwatyzmu i jego praktyczną działalność dotyczącą rozwoju krajowych partii konserwatywnych.

Słowa kluczowe: konserwatyzm ukraiński, partia konserwatywna, Związek Wyzwolenia Ukrainy, Ukraińska Demokratyczno-Chleborobska Partia, Ukraiński Związek Chleborobów-Państwowców.

Ковальчук Иван. В. Липинский как идеолог консерватизма в партийной палитре Украины.

Раскрыт вклад В. Липинского в разработку теоретических принципов украинского консерватизма и его практическая политическая деятельность по созданию национальных консервативных партий.

Ключевые слова: украинский консерватизм, самостийницьке направление, консервативная партия, Союз Освобождения Украины, Украинская демократически-хлебопашеская партия, Украинский союз хлеборобов-державников.

Kovalchuk Ivan. V. Lypynsky as an ideologist of conservatism in the party palette of Ukraine.

The contribution of Lypynsky in the article in development of theoretical principles of Ukrainian conservatism and his practical political activity on expansion of national conservative parties are opened.

Keywords: Ukrainian conservatism, independent direction, conservative party, Union of Liberation of Ukraine, Ukrainian democratic and farming party, Ukrainian union of farmers and statesmen.

У кінці ХІХ на – початку ХХ століть на українських землях активізувався процес формування і становлення українських національних партій. У цей період з'являється нове покоління українських діячів, які називають себе «національно свідомими українцями», вимагаючи для свого народу національних прав, політичної свободи й соціальної справедливості. Серед них своєю оригінальністю та широтою мислення вирізняється політична фігура В. Липинського. Він зробив особливо вагомий внесок у розробку теоретичного підґрунтя українського консерватизму і його практичного втілення в партійному будівництві національних консервативних партій.

Суспільно-політичну діяльність В. Липинський розпочав ще у гімназійні роки. На початку ХХ століття він налагоджує контакти з відомими галицькими громадськими діячами, а саме з І. Франком, С. Томашівським, В. Гнатюком, М. Грушевським, А. Шептицьким та іншими. Також він знайомиться з поглядами галицьких консерваторів, які групувалися навколо щоденника «Руслан» і тижневика «Основи». Перший з них був, як відомо, органом заснованого О. Барвінським та А. Вахнянином Католицького руського народного союзу (який існував ще з 1896 року). У грудні 1911 року на основі Союзу була утворена Християнська суспільна партія (ХСП). Це була «поміrkована консервативна галицька партія», яку очолив О. Барвінський [1, с. 68]. Однак вона не змогла здобути значного впливу в українському суспільстві і стати масовою. Тижневик «Основи» редагував католицький священик Я. Левицький, професор греко-католицької Богословської Академії у Львові.

У березні 1911 року В. Липинський бере активну участь у проведенні нарад українських емігрантів обох частин України, які поставили на порядок денний питання щодо боротьби за політичну самостійність України. Саме на них рельєфно окреслюються дві визначальні риси політичних уподобань В. Липинського – консерватизм і самостійництво. На нараді чітко проявилися два підходи на проблему політичної самостійності України: один суто самостійницький, представлений В. Липинським, другий – орієнтований на Австро-Угорщину, який відстоювали В. Кушнір і В. Степанківський. За спогадами одного з учасників нарад А. Жука, «В. Липинський відстоював цілковиту самостійність України, а другу концепцію розглядав лише як етап до державної самостійності України» [2, с. 742–743].

Після проведених нарад за ініціативою В. Липинського у 1911 році створюється Український Інформаційний Комітет. Головою комітету обрано професора Р. Залозецького, секретарем А. Жука. Саме В. Липинський, який був у постійному зв'язку з Українським Інформаційним Комітетом, виробив для нього у 1912 році проект створення «Союзу Визволення України» з метою практичного здійснення самостійницької ідеї, коли для цього визріють відповідні умови. Цей проект під назвою «Меморіал для Українського комітету про наше становище супроти напруженої ситуації в Європі» чітко вказував, що «українська нація має право на вільне і незалежне політичне життя на своїй власній території» [3, с. 216]. Для реалізації цієї програми В. Липинський передбачав заснування «Союзу Визволення України», який з вибухом австро-російської війни мав негайно розпочати самостійницьку агітацію. Водночас «Союз» мав сформувати блок з тими українськими партіями, які відстоюють політичну незалежність України. «Про ці наші плани були повідомлені митрополит гр. Андрій Шептицький і проф. Грушевський, – згадує А. Жук, – перший віднісся до справи прихильно, а другий – з великою резервою, майже негативно» [4, с. 105]. Отже, як бачимо, таємна нарада 1911 року у Львові започаткувала низку політичних акцій і створення організацій, ініціатором яких був В. Липинський. У цей період також простежуються його плани щодо створення нової партії виразно самостійницького спрямування, хоча і проавстрійської орієнтації. Останнє визначалося як тактика на певному етапі політичного відродження. У той же час, у своєму листі до Василя Доманицького він не погоджується з М. Грушевським про те, що «у нас (українців) консерватистів бути не може» [5, с. 508].

Варто зазначити, що в цей час В. Липинський приділяє значну увагу ідеологічним основам українського консерватизму. Важливою в цьому плані є книга, яка була видана в 1912 році за редакцією В. Липинського. Пізніше газета «Діло» відзначала, що ця книжка відіграла «велику роллю в життю української держави» [6].

Новий поштовх для обґрунтування теоретичних засад українського консерватизму В. Липинським дали події 1917 року. У червні 1917 року на Полтавщині постала Українська демократично-хліборобська партія як поміркована консервативна політична сила. Сам В. Липинський не брав безпосередньої участі в організаційному оформленні партії. Але він активно долучився до розбудови партії, оскільки програмні орієнтири нової партії були близькими для нього. Ознайомившись із основними політичними засадами й побачивши, що вони відповідають його переконанням, В. Липинський стає членом Управи партії та організатором її осередку в Полтаві. На думку сучасної дослідниці О. Любовець, «...він став ідеологом і «душею» цієї політичної організації» [7, с. 81]. Саме за пропозицією В. Липинського до назви партії було додано «Хліборобська», що чітко вказало на соціальну базу нової партії і її ідеологічні орієнтири. Крім того, офіційною програмою партії став варіант написаний В. Липинським і виданий в Лубнах у жовтні 1917 року. УДХП стала однією із перших партій, що закріпила у своїй програмі принцип соборності українських земель – «Метою нашою єсть об'єднання в однім українським державнім організмі всіх тих земель наших, де тепер, в межах російської і австрійської держав, живе суцільною масою народ український» [8, с. 134].

У період функціонування Центральної Ради Українська демократично-хліборобська партія виступала за президентську республіку і в програмі проголошувала, що «партія буде домагатись

проголошення Української Демократичної Республіки», у якій влада буде поділена між законодавчою (Український Сейм) і виконавчою (Генеральний Секретаріат), а на чолі держави мав стати «Президент, вибраний на 4 роки», повноваження якого повинні закріпити Українські Установчі Збори [8, с. 135]. Проте «консервативна частина українського суспільства, партії, які її репрезентували (Союз землеробів-власників, Українська демократично-хліборобська партія) взагалі не отримали в Раді представництва» [9, с. 95]. Це з одного боку пояснювалося соціалістичною спрямованістю Центральної Ради, з іншого – слабкістю консервативного руху, яка зумовлювалась на думку І. Лисяка-Рудницького «підпаданням українських консерваторів під вплив реакційного імперського російського консерватизму» [10, с. 224]. До того ж і сама Центральна Рада не завжди проводила зважену і помірковану політичну лінію. Це яскраво було продемонстровано 25 березня на Хліборобському з'їзді в Лубнах, проведеному за ініціативою Української демократично-хліборобської партії. «З'їзд визнав незадовільною, руйнівною аграрну політику УЦР, висунув вимогу відновлення приватної власності на землю, встановлення гарантованого її мінімуму, яка залишається за господарством, передачу решти землі в оренду малоземельним. З'їзд вимагав поповнення Центральної Ради представниками хліборобів-демократів» [9, с. 244]. Для порозуміння з Центральною Радою дві тисячі делегатів послали в Київ двісті уповноважених на чолі з С. Шеметом. «Однак їх не схотів прийняти Президент Грушевський, тому ця партія постановила скликати у Києві свій Всеукраїнський Конгрес» [11, с. 123].

Цей конфлікт хліборобів з урядом використав П. Скоропадський, який «створив і очолив політичну організацію «Українська Народна Громада», яка увійшла в контакт з Українською хліборобсько-демократичною партією та Союзом земельних власників. Праві сили готувались до боротьби з УЦР» [9, с. 248]. Саме за їх підтримки, а також за сприяння німецького командування, гетьман прийшов до влади. Пізніше ідеолог Української демократично-хліборобської партії В. Липинський констатував: «Гетьманство 1918 р. було власне такою героїчною спробою відмолодження і скріплення місцевого консерватизму... воно мало основні дані вилічити Українську Націю з її хронічної недуги браку власного консерватизму, колоніальності та недержавності» [12, с. 527]. Тому праві сили схвально зустріли зміну влади, надаючи новому державному ладу ідейну та організаційну підтримку. Саме в утвердженні твердої авторитарної влади у вигляді гетьманату вони вбачали подальший шлях у становленні незалежної української державності на основі ідеології консерватизму. В. Липинський пізніше писав: «Сильний, єдиний і добре зорганізований поступ може існувати тільки при сильнім, єдинім і добре організованім консерватизмі. Приклад: англійський двопартійний систем, якого не можна помислити без такого сильного консерватизму» [12, с. 523].

Проте партії Центральної Ради відмовились співпрацювати з гетьманом і перейшли в опозицію. Найлівіші з них, УСДОРП та УПСР, розпочали з гетьманським режимом політичну боротьбу. До того ж «за Української держави 1918 року український консерватизм мав суперника не тільки в українських соціалістичних партіях, але й російському консерватизмі на Україні, що опирався на сильні організації, як Союз земельних власників і Протофіс (Союз промисловості, торгівлі і фінансів), які хотіли використати Україну як базу для відбудови єдиної Росії» [13, с. 125]. Проте ці (й багато інших, не названих тут) причини, а також помилки самого гетьманського уряду спричинили поразку і крах Української держави П. Скоропадського.

Отже, «під час української революції й боротьби за державність 1917- 1920 років і під їх безпосереднім впливом прийшло відродження національного змістом організованого українського консерватизму. Це відродження виявилось у державно-політичній (Українська держава з гетьманом П. Скоропадським на чолі) і в ідеологічній площині (праці В. Липинського)» [14, с. 254].

Опинившись в еміграції, В. Липинський продовжує політичну боротьбу за Українську державу. У 1920 році за ініціативою С. Шемета і при активній участі В. Липинського засновується з емігрантів-гетьманців Український союз хліборобів- державників (УСХД). П. Скоропадський очолює його організаційно, а теоретиком стає В. Липинський. Я. Пеленський

у передмові до «Спогадів» зауважує, що «на початку 1920-х років П. Скоропадський змінив свої погляди на питання державної незалежності України під впливом В'ячеслава Липинського, Дмитра Дорошенка та інших націонал-консерваторів, які тоді фактично керували гетьманським рухом і були послідовними речниками незалежності» [15, с. 25]. В. Липинський стає головою Ради Присяжних, автором програмного статуту та організаційного регламенту УСХД, метою якого була боротьба за відновлення самостійної Української держави з класократичним ладом, тобто рівновагою між владою і свободою, у формі традиційного гетьманату зі спадковістю гетьманської влади. З 1920 по 1925 роки він також редагує збірник «Хліборобська Україна», який був основним ідеологічним органом консервативного руху. Однак у кінці 20-х років через політичні суперечності між В. Липинським і П. Скоропадським цей союз розпадається. На зміну право-конституційній версії монархізму, яку пропагував В. Липинський, прийшла авторитарна, яку сповідував П. Скоропадський. Постає нова гетьманська організація – Союз гетьманців державників (СГД), але вже на інших засадах.

В. Липинський як головний ідеолог консервативно-монархічного руху разом зі своїми однодумцями В. Залозецьким, В. Кучабським, М. Кочубеєм 18 серпня 1931 року заснували нову організацію «Братство українських класократів-монархістів, гетьманців» [16, с. 119–120]. Ідеологія нової організації співпадала з політичними принципами УСХД. Різниця полягала лише у питанні вибору династії, яке в майбутньому мали вирішити Українські установчі збори. Проте передчасна смерть перервала реалізацію нових планів В. Липинського.

Отже, В. Липинський увійшов у політичну історію України ХХ століття як визначний ідеолог національного самостійницького консервативного руху. Також важлива його безпосередня суспільно-політична діяльність по утвердженню в українську суспільну практику програмних та організаційних основ національних консервативних організацій. Не випадково, відомий громадський і політичний діяч того періоду Є. Чикаленко вважав В. Липинського «одним із найталановитіших українців» [17, с. 58].

1. *Політичні партії Західної України*. – Львів : ЛДУ, 1992. – 76 с.

2. *Липинський В.* До Андрія Жука / В. Липинський // Листування В. Липинського / ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т. 1. – К. : Філадельфія : Смолоскип, 2003. – С. 742–744.

3. *Терещенко Ю.* В. Липинський і український суспільно-політичний рух в Галичині у 1907–1917 рр. / Ю. Терещенко, Я. Пеленський // В'ячеслав Липинський в історії України (до 120-річчя з дня народження). – К. : ДП «Експрес-Поліграф», 2002. – С. 209–222.

4. *Жук А.* Як дійшло до заснування «Союзу визволення України» / А.Жук // Календар «Дніпро» на звичайний рік 1935. – Річник ХІІ. – Львів, 1935. – С. 105.

5. *Липинський В.* До Василя Доманицького / В. Липинський // Листування В. Липинського / ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т. 1. – К. : Філадельфія : Смолоскип, 2003. – С. 507–509.

6. «Діло». – 1918. – 15 серпня.

7. *Любовець О.* Вплив поглядів В. Липинського на формування програмних засад Української демократично-хліборобської партії / О. Любовець // В'ячеслав Липинський в історії України (до 120-річчя з дня народження). – К. : ДП «Експрес-Поліграф», 2002. – С. 80–99.

8. *Нарис* програми Української Демократичної Хліборобської Партії // Українські політичні партії кінця ХІХ – початку ХХ століття: Програмові і довідкові матеріали. – К. : Консалтинг-фенікс. – С. 131-137.

9. *Верстюк В. Ф.* Українська Центральна Рада : Навчальний посібник / В. Ф. Верстюк. – К.: Заповіт, 1997. – 344 с.

10. *Лісовий В.* Іван Лисяк-Рудницький : погляд на політичну думку України / В. Лісовий // Політологічні читання. – 1993. – № 4. – С. 207–226.

11. *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К. : Укр. Письменник, 1993. – 443 с.
12. *Липинський В.* Консерватизм і поступ / В. Липинський // Консерватизм. Антологія (упоряд. О. Троценко, В. Лісовий). – К. : Смолоскип, 1998. – С. 523–527.
13. *Липинський В.* Універсалізм в хліборобській ідеології / В. Липинський // Консерватизм. Антологія (упоряд. О. Троценко, В. Лісовий). – К. : Смолоскип, 1998. – С.123-126.
14. *Лисяк-Рудницький І.* Інтелектуальні початки нової України. Консерватизм. Націоналізм. Правопорядок і революція. / І. Лисяк-Рудницький // Політологічні читання. – 1993. – № 4. – С. 227–283.
15. *Павло Скоропадський.* Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ, Філадельфія, 1995.– 493 с.
16. *Осташко Т. В.* В. Липинський і П. Скоропадський : причини і наслідки конфлікту / Т. Осташко // В'ячеслав Липинський в історії України (до 120-річчя з дня народження). – К. : ДП «Експрес-Поліграф», 2002. – С. 113–124.
17. *Чикаленко Є. Х.* Щоденник (1907–1917). В. 2 т. / Є. Х. Чикаленко. Т. 2. – К. : Темпора, 2004. – 464 с.